

INTERNET SAVODXONLIGINI OSHIRISHDA TA'LIM JARAYONIGA INTEGRATSIYALANGAN METODLARNING AHAMİYATI

Sardorbekova Laylo Baxtiyorovna

RANCH universiteti 2-kurs magistranti.

E-mail: laylosardorbekova@gmail.com, tel: +998939221455

Annotatsiya: *Mazkur maqola internet savodxonligini oshirishda ta'lim jarayoniga integratsiyalangan metodlarning ahamiyatini yoritadi. Raqamli xavfsizlik, axborotni tanqidiy baholash va media kompetensiyalarni shakllantirishda fanlararo yondashuv, loyiha asosida o'qitish va aralash ta'limning didaktik imkoniyatlari tahlil qilinadi, amaliy tavsiyalar beriladi.*

Аннотация: *В тезисе раскрывается значение интегрированных в образовательный процесс методов для повышения интернет-грамотности. Анализируются дидактические возможности междисциплинарного подхода, проектного обучения и смешанного обучения в формировании медиакомпетентности, критической оценки информации и цифровой безопасности. Предлагаются практические рекомендации для учебных курсов и занятий.*

Abstract: *This thesis examines the role of methods integrated into teaching and learning in improving internet literacy. It analyzes interdisciplinary instruction, project-based learning, and blended learning as didactic tools for developing media competence, critical information evaluation, and digital safety. Practical recommendations for classroom implementation are provided.*

Kalit so'zlar: *internet savodxonligi; media savodxonlik; raqamli xavfsizlik; integratsiyalashgan ta'lim; loyiha metodi; aralash ta'lim; tanqidiy fikrlash*

Ключевые слова: *интернет-грамотность; медиаграмотность; цифровая безопасность; интегрированное обучение; проектный метод; смешанное обучение; критическое мышление*

Keywords: *internet literacy; media literacy; digital safety; integrated instruction; project-based learning; blended learning; critical thinking*

Internet savodxonligi bugungi ta'limning "qo'shimcha" yo'nalishi emas, balki o'quv natijalariga bevosita ta'sir qiladigan bazaviy kompetensiya sifatida shakllanmoqda. Chunki o'quvchi va talaba kundalik o'qish faoliyatida ma'lumot izlash, tanlash, tekshirish, mualliflik huquqiga rioya qilish, shaxsiy ma'lumotlarni himoyalash, raqamli mulqot etikasi kabi ko'nikmalarni bir vaqtning o'zida qo'llaydi. Shuning uchun internet savodxonligini alohida, uzilgan kurs ko'inishida emas, balki fanlar mazmuni va baholash tizimiga "tikib qo'yilgan" integratsiyalashgan metodlar orqali rivojlantirish samaraliroqdir. Integratsiya o'quvchida "qayerda ishlataman?" degan savolni kamaytiradi: masalan, tarixda manba tanqidini o'rgangan o'quvchi internetdagi axborotga ham xuddi shu mezonlar bilan yondashishni odat qiladi; biologiyada dalil-

isbot zanjiri bilan ishlagan talaba esa feyk xabarlarining mantiqiy bo'shliqlarini tezroq sezadi.

Internet savodxonligini ta'limga integratsiyalashning nazariy poydevorini UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan Media and Information Literacy (MIL) yondashuvi bilan izohlash mumkin: unda axborotni topish, baholash, yaratish va mas'uliyatli tarqatish kompetensiyalari yagona tizim sifatida ko'riladi [1]. Ushbu manbada MIL faqat texnik ko'nikma emasligi, balki fuqarolik, muloqot va tanqidiy tafakkur elementlari bilan uyg'unlashganda barqaror natija berishi ta'kidlanadi [1]. Bu fikrni ta'lim amaliyotiga ko'chirsak, internet savodxonligi darsda "brauzer qanday ishlaydi?" darajasida to'xtab qolmasdan, o'quv vazifalari (matn tahlili, muammo yechish, loyihalash, taqdimot) bilan birga rivojlantirilishi zarur. Ayniqsa, axborotning ishonchliligini baholash mezonlari (mualliflik, manba turi, dalil, sana, kontekst) har bir fanning predmet natijalari bilan bog'langanda o'quvchi bu mezonlarni avtomatik qo'llashga o'tadi.

Integratsiyalashgan metodlarning muhim yo'nalishlaridan biri — tanqidiy fikrlashni metodik asos sifatida qurishdir. P. Elder va L. Paul tanqidiy fikrlashni intizomli tahlil, xulosa chiqarish va pozitsiyani asoslash jarayoni sifatida tavsiflaydi [2]. Ularning yondashuvi internet savodxonligida juda amaliy ko'rinishga ega: o'quvchi xabarni ko'rishi bilan "da'vo nima?", "dalil qayerda?", "muqobil izoh bormi?", "manfaatlar to'qnashuvi ehtimoli-chi?" kabi savollarni berishga o'rganadi. Bunday savollar alohida "internet xavfsizligi" mavzusida bir marta aytilsa, tez unutiladi; ammo adabiyotda badiiy obrazni talqin qilishda, geografiyada statistik jadvalni sharhlashda, fizika tajribasida xatolik sabablarini izlashda doimiy qo'llansa, o'quvchining kognitiv odatiga aylanadi. Shuning uchun integratsiyalashgan metodlar internet savodxonligini "xulq-atvor modeli" sifatida shakllantiradi: tekshir, solishtir, asosla, keyin ulash.

Ta'lim jarayonida integratsiyani ta'minlaydigan eng samarali metodlardan yana biri – loyiha asosida o'qitishdir. J. Larmer, J. Mergendoller va S. Boss loyihaviy yondashuvning markazida muammo, tadqiqot va yakuniy mahsulot turishini, aynan shu jarayon o'quvchini real hayotga yaqin vazifalar orqali chuqur o'rganishga olib kirishini ko'rsatadi [3]. Internet savodxonligi nuqtayi nazaridan qaralganda, loyiha metodida o'quvchi internetdan "oddiy ko'chirish" uchun emas, balki ma'lumot to'plash, manbalarni taqqoslash, iqtibos keltirish, vizualizatsiya qilish, natijani ommaga to'g'ri taqdim etish uchun foydalanadi. Bu jarayonda plagiat xavfi ham tabiiy "o'quv holati"ga aylanadi: o'qituvchi taqiqlash bilan cheklanmay, bibliografik madaniyatni (havola, iqtibos, qayta bayon) ko'rsatadi. Natijada internet savodxonligi faqat xavfsizlik emas, balki akademik halollik va raqamli madaniyat bilan bog'liq ko'nikmalar majmuasiga aylanadi.

Shuningdek, aralash (blended) ta'lim integratsiyalashgan metodlar tizimida internet savodxonligini rivojlantirish uchun qulay didaktik muhit yaratadi. C. Graham aralash ta'limni an'anaviy auditoriya va onlayn o'qishni maqsadli uyg'unlashtirish deb izohlaydi; bunda o'quv faoliyatining bir qismi onlayn muhitda, bir qismi esa yuzma-yuz formatda amalga oshiriladi [4]. Bu yondashuvning internet savodxonligiga qo'shadigan hissasi shundaki, o'quvchi onlayn muhitda topshiriqni bajarish, forumda muloqot qilish,

raqamli resurslardan foydalanish jarayonida “o’qituvchi nazorati ostida” xavfsiz tajriba orttiradi. Auditoriyada esa xatolar tahlil qilinadi: masalan, noto’g’ri manbani tanlash sababi, shaxsiy ma’lumotni oshkor qilish xavfi, “sarlavhaga ishonib qolish” kabi kognitiv xatolar birgalikda muhokama qilinadi.

Shunday qilib, aralash ta’lim internet savodxonligini nazariy tushuncha emas, balki refleksiya qilinadigan amaliyot sifatida shakllantiradi.

O’zbekiston ta’lim tizimi uchun integratsiyalashgan metodlarni qo’llashda metodik boshqaruv va monitoring masalasi ham muhim. N. Muslimov va hammualliflar kasbiy pedagogik tayyorgarlik hamda kompetensiyaviy yondashuvni yoritarkan, natijaga yo’naltirilgan rejalashtirish va baholash o’qituvchi faoliyatining markaziy sharti ekanini ko’rsatadi [5]. Bu fikr internet savodxonligi bo’yicha ham dolzarb: agar integratsiya faqat “tavsiyalar” darajasida qolsa, o’qituvchi uni turlicha talqin qiladi va natija barqaror bo’lmaydi.

Demak, o’quv dasturlarida internet savodxonligi indikatorlarini fan kesimida aniq belgilash (masalan, 7-sinf geografiyada: “onlayn xarita qatlamlarini tanlaydi va manbasini ko’rsatadi”; 9-sinf tarixda: “kamida 2 turdagi manbani qiyoslaydi va ishonchliligini asoslaydi”) integratsiyaning real mexanizmiga aylanadi. Baholashda ham rubrikalar (manba sifati, iqtibos madaniyati, xavfsizlik qoidalariga rioya) kiritilsa, o’quvchi internetdan foydalanishni “ko’nikma” emas, “mas’uliyatli faoliyat” sifatida qabul qiladi.

Internet savodxonligining yana bir amaliy qirrasini — raqamli xavfsizlik va shaxsiy ma’lumotlarni himoyalashdir. A. Ustinov va hammualliflar axborot xavfsizligi bo’yicha o’quv qo’llanmada xavf-xatarlar, himoya choralarini tanlash va foydalanuvchi xatti-harakatlarining rolini tizimli yoritadi [6].

Ushbu yondashuvni ta’limga integratsiya qilish shuni anglatadiki, xavfsizlik “alohida instruktaj” bo’lib qolmasdan, har bir onlayn topshiriqda minimal talab sifatida ishlaydi: parol gigiyenasi, shaxsiy ma’lumotni cheklash, havolani tekshirish, fayl almashishda ehtiyotkorlik, qurilma sozlamalarini bilish.

Bunda muhim jihat — qo’rqitish emas, ongli qaror qabul qilishni o’rgatish: o’quvchi xavfni nomlay oladi, oqibatni baholaydi va mos himoya choralarini tanlaydi. Integratsiyalashgan metodlar aynan shu “qaror qabul qilish” kompetensiyasini tabiiy o’quv vaziyatlari orqali shakllantiradi.

Xulosa qilib aytadigan bo’lsak, internet savodxonligini oshirishda integratsiyalashgan metodlar (fanlararo yondashuv, loyiha asosida o’qitish, aralash ta’lim va natijaga yo’naltirilgan baholash) internetdan foydalanishni alohida mavzu sifatida emas, balki o’qish va kasbiy tayyorgarlikning ajralmas qismi sifatida mustahkamlaydi.

Bunday yondashuv o’quvchini axborotni tanlash va tekshirishga, akademik halollikka, raqamli muloqot madaniyatiga hamda xavfsiz xatti-harakatga o’rgatadi; natijada internet muhitida mas’uliyatli va samarali faoliyat yuritish kompetensiyalari barqaror shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI (GOST 7.1-2020):

- [1] Media and information literacy: policy and strategy guidelines. – Paris: UNESCO, 2013. – 196 p.
- [2] Elder, L.; Paul, R. Critical thinking: tools for taking charge of your learning and your life. – 3rd ed. – Upper Saddle River: Pearson, 2010. – 438 p.
- [3] Larmer, J.; Mergendoller, J. R.; Boss, S. Setting the standard for project based learning: a proven approach to rigorous classroom instruction. – Alexandria: ASCD, 2015. – 240 p.
- [4] Graham, C. R. Blended learning systems: definition, current trends, and future directions // The handbook of blended learning: global perspectives, local designs / ed. by C. J. Bonk, C. R. Graham. – San Francisco: Pfeiffer, 2006. – P. 3–21.
- [5] Muslimov, N. A.; Usmonboeva, M. H.; Sayfurov, D. M.; Turaev, A. B. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari. – Toshkent: “Sano-standart”, 2015. – 176 b.
- [6] Ustinov, A. I.; Korneev, I. K.; Timoshenko, S. V. Informatsionnaya bezopasnost': uchebnoe posobie. – Moskva: KNORUS, 2018. – 256 s.